

Duraković Adnan

NEKI ASPEKTI PROBLEMA PRIKUPLJANJA SAZNANJA VEZANIH ZA EKSPLOATACIJU I NASILJE NAD DJECOM I MLADIMA

Sažetak

Otvorenost društva i seksualna sloboda omogućili su da se seksualno eksplicitan materijal veoma lahko nađe na dohvat ruke maloljetnicima i djeci.

Pornografija je naturalističko opisivanje, najčešće detaljističko i bez mjere, golog spolnog čina, bluda i bludnika, opscenih i lascivnih situacija u svrhu uspjeha i/ili zarade.

Internet i njegovi sadržaji gotovo bez kontrole postaju dostupni ovoj kategoriji lica u pogledu navedenih sadržaja. Posebna opasnost dolazi od mogućnosti ugrožavanja i zloupotrebe kategorije maloljetnika i djece od strane punoljetnih, ali i maloljetnih lica koja putem ovih informacionih medija žele da ostvare određene seksualne kontekste.

Iskorištavanje maloljetnika na internetu ne vrši se na način kako je to bilo uobičajeno za seksualno iskorištavanje do pojave informacione tehnologije. Ovo iskorištavanje nema one nasilne popratne oblike koje je ranije karakteriziralo takve oblike nedopuštenog ponašanja. U ovom slučaju imamo određeni stepen dobrovoljnosti i participacije i same žrtve, bilo prevarno bilo voljno.

Ključne riječi: internet, nasilje, pornografija, maloljetnici, djeca, krivično pravo.

1. Uvod

Otvorenost društva i seksualna sloboda omogućili su da se seksualno eksplicitan materijal veoma lahko nađe na dohvat ruke maloljetnicima i djeci.

„Pornografija je naturalističko opisivanje, najčešće detaljističko i bez mjere, golog spolnog čina, bluda i bludnika, opscenih i lascivnih situacija u svrhu uspjeha i/ili zarade.“¹²

Internet i njegovi sadržaji gotovo bez kontrole postaju dostupni ovoj kategoriji lica u pogledu navedenih sadržaja. Posebna opasnost dolazi od mogućnosti ugrožavanja i zloupotrebe kategorije maloljetnika i djece od strane punoljetnih, ali i maloljetnih lica koja putem ovih informacionih medija žele da ostvare određene seksualne kontekste.

„Igranje uloga i kreiranje identiteta kao temelj on-line interakcije malen dio društvenosti utemeljen na Internetu, a čini se da ta praksa gotovo isključivo obuhvaća adolescente. Adolescenti doista jesu ljudi u procesu otkrivanja svog identiteta, eksperimentiranja s njime, otkrivanja što zapravo jesu ili bi željeli biti, dajući nam tako fascinantno polje istraživanja za razumjevanje konstruiranja identiteta i eksperimentiranje.“¹³

Prema znakovitom modus operandiju izvršenja ovih djela, neke osobe su zainteresirane samo za konverzaciju, dok neke pokušavaju ići i dalje od toga i ostvariti fizičke kontakte sa zaštićenom kategorijom lica u zakonskom smislu odredbe KZFBiH.

Upravo anonimnost koju internet pruža daje izvanrednu priliku za zloupotrebu od strane raznih grabljivaca. S druge strane, pristup računarskim sistemima je od strane policijskih službi posebna istražna radnja koja je dosta restriktivno postavljena u ZKP-u. Do dokaza se može i doći pretresom pokretnih stvari kao što je računar i mediji koji se po prirodi stvari koriste.

2. Istraživanja vezana za zloupotrebu interneta i digitalnih medija

Iskorištavanje maloljetnika putem interneta ne vrši se na način kako je to bilo uobičajeno za seksualno iskorištavanje do pojave informacione tehnologije. Ovo iskorištavanje nema one nasilne popratne oblike koje je ranije karakteriziralo takve oblike nedopuštenog ponašanja. U ovom slučaju imamo određeni stepen dobrovoljnosti i participacije i same žrtve, bilo prevarno bilo voljno.

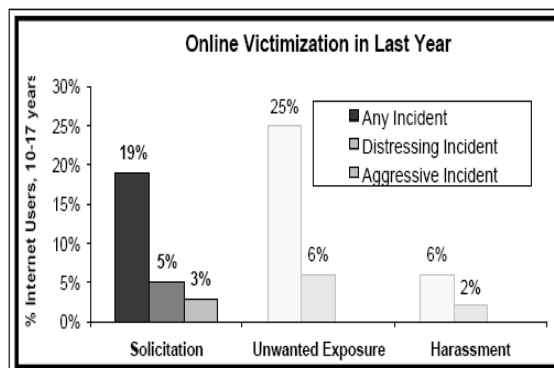
¹² Modly D., Korajlić N., „Kriminalistički rječnik“, Tešanj, 2002. str 463.

¹³ Castells M., „Internet galaksija, razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu“, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003, str. 133.

U istraživanju¹⁴ koje je sprovedeno telefonskim putem pokazalo se da su u 19% slučajeva ispitanici imali kontakte putem interneta i bilo je naznaka seksualnog konteksta, ali nisu bili uznemiravajući za njih.

Svega 5% ispitanika izjavilo je da je imalo uznemiravajući kontakt preko računara, dok je 3% izjavilo da je imalo pokušaje forsiranog i nasilnog uspostavljanja kontakta s njima putem telefona, mailom ili poštom.

Figure 1-1



1-ONLINE VICTIMIZATION: A REPORT ON THE NATION'S YOUTH

Izvor: Finkelhor D., Kimberly J. M., Wolak J., „*Online Victimization: A Report on the nation's Youth*“, NATIONAL CENTER FOR MISSING AND EXPLOITED CHILDREN & CRIMES AGAINST CHILDREN RESEARCH CENTER, June 2000

Kada se ispitivanjem pokušalo saznati koliko su uistinu tinejdžeri i djeca na internetu uspostavili prijateljstva sa odraslima, pokazalo se da je samo u 3% slučajeva uspostavljen odnos baziran na istim interesima, kao što su video igrice ili slični sadržaji i to je bilo uglavnom sa znanjem roditelja.

U samo 0,4 % ispitivanog uzorka maloljetnicima je ponuđena prilika i pomoć da se sastanu sa odraslima i to sa naznakama seksualnog konteksta.

¹⁴ Prema: Finkelhor D., Kimberly J. M., Wolak J., „*Online Victimization: A Report on the nation's Youth*“, NATIONAL CENTER FOR MISSING AND EXPLOITED CHILDREN & CRIMES AGAINST CHILDREN RESEARCH CENTER, June 2000.

Prema istom istraživanju, djevojčice su dva puta više bile meta seksualnih predatora u odnosu na dječake, i dvije trećine te populacije je starije od 14 godina.

Figure 1-2

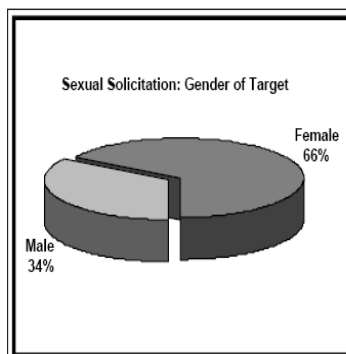
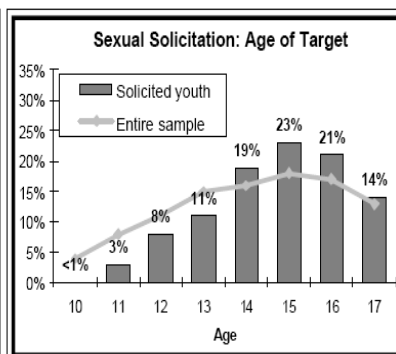


Figure 1-3



Note: Adds to less than 100% due to rounding and/or missing data.

Izvor: Prema: Finkelhor D., Kimberly J. M., Wolak J., „*Online Victimization: A Report on the nation's Youth*“, NATIONAL CENTER FOR MISSING AND EXPLOITED CHILDREN & CRIMES AGAINST CHILDREN RESEARCH CENTER, June 2000.

34% ponuda putem interneta za seksualnim fizičkim odnosima dolazilo je od odraslih lica, pri čemu je najveći broj seksualnih grabljivaca u dobnoj granici 18-25 godina.

Dvije trećine ukupnog broja lica koja su pokušala internetom ostvariti seksualne kontakte ili neke druge seksualne kontekste i sama su maloljetnici.

Samo jedna trećina od ukupnog broja poziva na seksualne odnose inicirana je od strane osoba ženskog spola. Najznačajnije je to što ukoliko je putem interneta i došlo do uspostavljanja određenog seksualnog konteksta, nikada ili vrlo rijetko je dolazilo do fizičkog kontakta između osoba.

Modus operandi se sastoji ili od chata ili od razmjene ili slanja pornografskih fotografija. Djeca i maloljetnici se interesiraju ili su radoznali u pogledu seksualno eksplicitnog materijala, što počinioци ovih kaznenih djela vješto koriste.

Mnogi od njih putem moderne digitalne i informatičke opreme mogu biti iskorišteni i bez direktnog fizičkog kontakta, a samo neki od počinitelja pokušavaju da unutar uspostavljenih cyber veza stupe ili u fizički kontakt ili da saznaju što je više moguće podataka o žrtvi.

[National Center for Missing and Exploited Children's](#) dala je određene instrukcije unutar kojih se mogu prepoznati karakteristike u ponašanju zaštićene grupe koje indiciraju da se radi o pornografskom materijalu ili mogućim kontaktima:

- Roditelji ili staratelji mogu naći eksplicitni seksualni materijal na računaru ili drugim medijima, kao što su mobiteli, mediji koji služe kao eksterne memorije.
- Dijete ostaje do kasno noću radeći za računarom i pri ulasku roditelja ili drugih osoba naglo mijenja sadržaj ekrana. Posebno je značajno to što lica koja koriste internet za seksualnu zloupotrebu koriste chat i web kamere.
- Moguće je da seksualni grabljivac pošalje određene materijale ili pak u konverzaciji sa djetetom ili maloljetnikom insistira na stajalištu o priodnosti odnosa maloljetnika i odraslih lica.
- Ukoliko je dijete kroz internet komunikaciju dalo određene informacije o identitetu, mail adresu ili telefonski broj, moguće je da na ovim oblicima komunikacije budu registrirani u vidu poziva na telefonu, ili mail porukama podaci o identitetu počinioca. Moguće je da dijete prima i određene darove, poklone i novčane iznose.
- Dijete može u toku kontakata sa počiniocem biti iskorišteno i izmanipulirano određenim problemima koji postoje u njegovoj porodici ili široj sredini u kojoj se nalazi.

Savjeti roditeljima su:

- Periodično pregledati sadržaj računara ili internet stranica koje je dijete koristilo, pregledati sadržaj telefonskog aparata i poziva koje je dijete napravilo ili poziva koji su mu bili upućeni.
- Otvoreno sa djetetom razgovarati o opasnostima koje predstavljau seksualni napasnici i o načinima na koje oni djeluju.
- Sa djetetom se treba družiti dok je na mreži ili koristi računar i tražiti od njega da nam pokaže njegove omiljene web stranice, držati računar u zajedničkim prostorijama.

-
- Biti informiran o tome da li dijete koristi računar kod prijatelja u školi ili internet klubu i kakva je tu zaštita od sličnih opasnosti,
 - Dijete treba podučiti da se nikada ne izlaže u cijelosti ili svoje lice na netu, da ne daje broj telefona, ili lične podatke i adresu niti šalje bilo kakve svoje fotografije.

3. Neki aspekti krivičnopravne zaštite maloljetnika i djece od zloupotrebe i metode prikupljanja saznanja vezanih za eksploataciju maloljetnika i djece

Krivičnopravna zaštita maloljetnika od seksualne eksploatacije je, ili bi trebala rezultirati, zabrinutošću javnosti zbog opasnosti koje ta djela predstavljaju, stavova i iskustava žrtava nasilja i nadležnih tijela.

Praktična iskustva u ovoj oblasti i priroda djela i manifestiranje posljedica upravo pokazuju potrebu za ovakvim zajedničkim djelovanjem.

U većini vladinih institucija (policija, medicinske ustanove, savjetovališta) koje se bave ovim problemom postoje specijalizirani odjeli i lica, a pored njih mogu postojati i specijalizirane nevladine organizacije koje se bave žrtvama seksualnog nasilja.

Poseban problem u ovoj oblasti jeste da nikada ne postoje isključivo čisti slučajevi seksualne eksploatacije maloljetnika i djece ili pornografska zloupotreba, nego su povezani sa drugim širim kategorijama nasilja ili socijalnopatoloških ponašanja uključujući i krivična djela.

Saznanja za njih su različita, kao i načini istrage koji se provode zavisno od tipa nedozvoljeneog ponašanja koje je u fokusu interesiranja policije i drugih tijela (silovanje, problem sa drogom, prostitucija, krvni delikti i nasilje itd.).

U osnovi za ovu vrstu zloupotrebe mladih nastoje se podijeliti odgovornosti, jer postupanje mora biti interagencijsko (policija, zdravstvo, nevladin sektor...) i multidisciplinarno (policija, tužilac, psiholog...), a specifičnost postupanja vidljiva je i u odredbama ZKP-a FBIH.

Seksualna eksploatacija najčešće u krivičnim zakonicima zemalja podrazumijeva djela u vezi sa:

- dječijom prostitucijom,
- dječijom pornografijom,
- internet kontaktima sa seksualnim grabljivcima.

Mladi uključeni u prostituciju najčešće su povezani sa drugim krivičnim djelima kao što je droga ili su djeca ulice bez „toplog doma“. To su osobe koje su ili bile maltretirane, ili se radi o djeci iz „razbijenog doma“ ili se dešavalo rodoskrvnuće (incest), ili su žrtve klasičnog silovanja.

„U deliktu silovanja, prema M. Singeru u 70 % slučajeva žrtve i počinitelji su se od ranije poznavali. (...) Žrtve silovanja su po Gruzinov-Milovanović (1990) , u 44 % slučajeva maloljetnici, 22% u dobi 18-30 godina, 12 % između 30 -45 godina , 13 % od 45-60 godina, te 9% iznad 60 godina. R. Wright i D.J. West (cit. Po D. Modly-ju), preko 86% žrtava silovanja pripada starosnoj grupi ispod 25 godina. Prema tome radi se o ogromnom procentu zaista mladih žrtava, neopreznih, neiskusnih, naivnih...“¹⁵

Što se tiče seksualne eksploatacije, kod nas je to regulirano krivičnim zakonom i obavezom prijavljivanja krivičnih djela počinjenih prema djeci i maloljetnim licima od strane zdravstvenih i obrazovnih ustanova i lica koja rade sa djecom. U ovom slučaju postoje mogućnosti da se i kao počinitelj i kao žrtva nađu maloljetne, a ne samo odrasle osobe.

Kaznenim zakonom Federacije zabranjeno je distribuiranje i pokazivanje pornografskih sadržaja i materijala maloljetnim licima, kao i angažiranje takvih lica za snimanje istih.

Međutim, po prirodi stvari, maloljetna lica i djeca u savremenim uslovima života i dostupnosti digitalnih kamera, mobitela sa kamerama u mogućnosti su da izrađuju i dođu do ovakvih sadržaja.

Kada se ovome dodaju i materijali sa seksualnim sadržajima koji su u legalnoj prodaji na kioscima u štampanom obliku, video materijalu ili digitalnim medijima, veoma je teško ispoštovati ovakve zakonske odredbe.

Što se tiče dječije pornografije podrazumijeva se da sadržaj tih materijala ima u sebi seksualni odnos bilo eksplicitan ili implicitan. Ovaj sadržaj u sebi može biti audio, video, fotografski ili grafički, elektronske proizvodnje, a neki zakonici kao posebnu inkriminaciju, odnosno radnju izvršenja navode i kompjutersku konekciju u vezi sa dječijom pornografijom.

¹⁵ Ramljak A. „Medicinska kriminalistika“, Sarajevo, Fakultet Kriminalističkih nauka, 1999, str. 393.

Ukoliko se radi o pojedinačnim slučajevima, to je nadležnost lokalnih organa, dok se organizirana prostitucija i pedofilski pornografski lanci trebaju istraživati kao organizirani kriminal.

Osnovna uloga svih agencija jeste u tome da se obezbijedi razmjena informacija koje su usmjerene na otkrivanje djela, počinitelja, kao i iznalaženje najbolje moguće solucije za žrtvu radi njenog vraćanja u normalni tok života.

U savremenom društvu način izvršenja krivičnog djela najčešće i najlakše se vrši kompjuterom, koje je pogodno sredstvo za čuvanje, izradu, modifikiranje i razmjenu ovakvog sadržaja.

U praksi se dešava da su mladi, kao i odrasli, usljed raznih kontakata načinili određene fotografije ili filmske snimke koji izmaknu iz posjeda onoga ko ih je načinio i na taj način postanu predmet manipulacije ili zloupotrebe od drugih njima poznatih osoba sa kojima su stupali u takve kontakte, ili njima sasvim nepoznatih osoba.

U svakom slučaju, pored psiholoških neki maloljetnici i djeca imaju i fizičke traume nastale usljed konatakata i seksualne zloupotrebe od strane odraslih ili maloljetnika, a stepen štete se uvećava sa protokom vremena.

Pomoć na sanaciji psiholoških i somatskih povreda koju bi eventualno mogli tražiti oštećeni nije u nadležnosti policije i tužilaštva niti oni imaju stručne kadrove za to, za razliku od nevladinog sektora i zdravstvenih i socijalnih vladinih institucija koje tu mogu dosta pomoći.

Identifikacija vunerabilnih grupa i profila potencijalnih počinitelja može se kretati od mentalno zdravih osoba koje nemaju izgrađne obrasce ponašanja, opreznost i odgovornost do mentalnih i emocionalnih poremećaja u vezi sa seksualnim nagonom i širim socijalnim kontekstom, želje i spremnosti da se nanose ozlijede na emocionalnom ili fizičkom planu.

„Dugo je javnosti trebalo da prihvati postojanje seksualno zlostavljane djece, djece seksualiziranog ponašanja i mladih ljudi (adolescenata) koji svojim seksualiziranim ponašanjem zlostavljaju druge. Ovi posljednji zauzimaju značajan postotak u SAD-u; na njih se odnosi 20-50% svih seksualnih delikata, 17% svih uhićenja za nasilno silovanje te 17% svih uhićenja za druga seksualna djela, ne uključujući prostituciju. Polovicu slučajeva koji se odnose na uznemiravanje djece čine maloljetnici. Ženske osobe mlađe od 18 godina snose odgovornost za 1% prisilnih seksualnih odnosa i 7% svih maloljetnih uhićenja za seksualne prekršaje, ne računajući

prostituciju (Chaffin i sur., 2003).¹⁶ Seksualni napad nije psihijatrijski poremećaj, već prije poremećaj ponašanja koji može imati patološko obilježje.

„Opravdano je pretpostaviti da čovjek stvara erotske prikaze otkako je počeo risati i pisati, dok se pornografija bliska današnjoj razvila s prostitucijom, kao dio prilagodbe muškaraca na društvenu regulaciju seksualnosti. Ipak, pornografski sadržaji postupno postaju dijelom masovne kulture tek u XIX. stoljeću, a široko dostupni, uz pomoć prave industrije visokodiferenciranih masovnih proizvoda, unatrag nekoliko desetljeća. Do tada su uglavnom povlastica bogatih i moćnih društvenih skupina, ponešto radi cijene, no poglavito iz moralističkih razloga.”¹⁷

Analiza i presjek sadržaja pokazali su da se na web stranicama pornografski materijal i seksualni kontekst kojem maloljetnici i djeca mogu imati pristup, odnosno da sudjeluju javlja u obliku:

- eksplicitnih pornografskih stranica koje promoviraju porno materijale, filmove i fotografije modela ili njihovih članova, pri čemu materijal može biti potpuno uslovljen plaćanjem ili djelimično dostupan u vidu fotografija, videoklipova, priča, a za kontakte sa članovima potrebno se učlaniti ili platiti izvjesne sume novca,
- posebnih seksualnih oglasa koji mogu biti slobodni ili dostupni samo za članove, uključujući tu pored heteroseksualnih opcija i razne homoseksualne, lezbijske, swingerske i grupne opcije,
- općih oglasa sa rubrikama: lični kontakti, dopisivanje, brak i slično,
- foruma sa tim topicima,
- eskort agencije.

Stranice sa ovakvim sadržajem ogradile su se dopuštajući ulaz na njih uslovno, uz potvrdu o punoljetnosti (18 godina), kao i

¹⁶ Mrđen- Luca J., “ *Adolescent seksualni nasinik*“, Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, Listopad 2005, str 2.

¹⁷ Landripet I., “ Utjecaj pornografije na seksualno nasilje u Hrvatskoj: Analiza javnih kriminalnih statistika “, DRUŠ. ISTRAŽ. Zagreb, God.. 16 (2007), br. 1-2 (87-88), str. 269-293, str. 270.

napomenama da se radi o eksplicitnom erotskom ili pornografskom kontekstu, te se moral kao kategorija i lična i socijalna vrijednost upravo svakog pojedinca ispituje na ovom testu. Upravo to i jeste problem sa djecom i maloljetnicima.

Vidljivo je detaljnijim pregledom gore navedenih oblika sadržaja interneta da se pored ličnih kontakata koji se ostvaruju ovim putem realizira i čitav lanac reklamiranja prostitucije i iskorištavanja lahkomislenih ljudi kroz razne oblike prevara. Prevare i drugi oblici iskorištavanja i krivičnih djela najčešće se ne prijavljuju, a najčešći razlog je u tome da se žrtve stide i boje prezira okoline, pa čute o tome.

„Maloljetnog seksualnog nasilnika definiramo kao mladu osobu (mušku ili žensku) od 13 do 18 godina starosti (u stranoj literaturi, dok u Hrvatskoj prema čl. 2 Zakona o sudovima za mladež: 'Maloljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina života, a mladi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila osamnaest, a nije navršila dvadeset i jednu godinu života.') (Narodne novine, 111/ 97) koja se upušta u seksualno ponašanje koje društvo smatra neprimjerenim (npr. silovanje). Seksualni prekršaji uključuju i prisilne i neprisilne seksualne radnje uključujući oralnu, vaginalnu ili analnu penetraciju (penisom, rukom ili predmetom). Seksualni napad može ponekad uključiti oblike ponašanja kao što su seksualno dodirivanje ili udvaranje, te takozvane nedodirne prekršaje poput ekshibicionizma i voajerizma te učestalih i ponavljajućih opscenih telefonskih poziva. Zakonski se djeca smatraju premladom da bi se mogla samovoljno uključiti u seksualnu aktivnost. Stoga se svaka seksualna interakcija između adolescenta i mlađeg djeteta (razlike od 5 godina nadalje) smatra prekršajem bilo da se koristi sila ili ne.”¹⁸

Kod primanja prijave o zloupotrebi maloljetnika prethodno planiranje je ključ, a ono se bazira na prethodnim informacijama o historiji zloupotrebe i uznemiravanja.

„Tu se pojavljuju, kao i u svakom radikalno novom koraku moralne i pravne zaštite s jedne strane brojni problemi interpretacije teksta o zaštitama (kakav je bio slučaj snimke golog djeteta umjetničkog fotografa u Zagrebu) i, s druge strane, neka

¹⁸ Mrđen- Luca J., „*Adolescent seksualni nasilnik*“, Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, Zagreb, Listopad 2005, str. 3, 4.

pretjerivanja koja su uobičajena kod uvođenja novih zabrana protiv dugostoljetno postojećih prekršaja. O ovome posljednjem se zacijelo radi kad je, da spomenem samo jedan aspekt pretjerivanja, u pitanju dio članka 197 a. Kaznenog zakona: 'Tko u računalnom sustavu ili na medijima za pohranu računalnih podataka, posjeduje pornografske sadržaje...'. On nam se čini, uzet sam za sebe, jedna neopravdana inkriminacija, jer takvo posjedovanje pornografskog sadržaja s djecom ili maloljetnicima u 'seksualno eksplicitnom ponašanju ili...', ne mora nužno biti nešto što bilo koga oštećuje, pa ni konkretno uslikane maloljetnike, ukoliko je rezultat samo nečije radoznalosti ili čak nastrane sklonosti za pornografijom. Da bi ta 'radnja posjedovanja' bila opravdano pravno inkriminirana, ona bi trebala biti ili dio dokazane pripreme, ili dio dokazanog seksualnog zlostavljanja maloljetnika. Sam po sebi, taj čin možemo okvalificirati kao moralno ili običajno problematičan, pa prema našim uvjerenjima i kao 'perverznan', ali ako se on odvija isključivo u privatnosti počinitelja i bez ikakvih daljnjih dodira i drugih posljedica za neko konkretno dijete, ono nije društveno opasno u mjeri koja je potrebna da bude pravno kazneno djelo. Nadalje, čin se ne može pravnički uključiti ni u postojeću kaznenu instituciju pripreme kaznenog djela, jer da bi ovakav čin bio priprema kaznenog djela pedofilije trebalo bi pored njega još utvrditi barem jedan uvjerljivi dokaz da onaj koji posjeduje pornografske sadržaje s maloljetnicima planira i neke druge spolne radnje s maloljetnicima.... Sigurno zbog osjetljive prirode samog subjekta zaštite koji ne samo, kao što rekoh, nije bio priznavan kroz povijest kao žrtva, nego je pri tome još uvijek odviše psihički krhak i izložen toliko da u njegovoj obrani imamo prevelike oči od straha. Tako da se onda ponašamo i prema prostom posjedovanju pornografskih sadržaja o djeci ili maloljetnicima kao prema nekoj spremnosti da se pređe i na djela fizičkog ugrožavanja te populacije, odnosno kao na spremnost da se ti pornografski materijali učine dostupni nekim maloljetnicima – što bi bilo, kad bi se ostvarilo zaista društveno opasno djelo. Ali to društveno opasno djelo treba dokazati, a ne smije se presumirati. ”¹⁹

¹⁹Matijanić V., “Gledanje snimaka nije zločin” – Nikola Visković, profesor na Splitskom pravnom fakultetu, govori kako se progon pedofila pretvorio u državno zadiranje u privatnost, 26. ožujka, 2008.

<http://www.kontra-punkt.info/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=55985>

U KZFBiH u čl 211. KZFBiH nalazi se odredba „Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije” kod kojega je radnja alternativno određena i to kao snimanje djeteta ili maloljetnika, zatim posjedovanje, uvoz, prodaja, rasparčavanje ili prikazivanje snimljenog materijala, a kao poseban oblik je i navođenje djeteta ili maloljetnika na učestvovanje u pornografskoj predstavi. (...) Kriminaliziranjem navedenih djelatnosti predviđa se kažnjavanje svake amaterske i komercijalne proizvodnje i distribucije dječijeg pornografskog materijala.“²⁰ Ili u krivičnom djelu čl. 212 KZFBiH „Upoznavanje djeteta sa pornografijom” Ovo krivično djelo čini onaj ko djetetu proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini pristupačim spise slike, audiovizulene i druge predmete pornografskog sadržaja ili mu prikaže pornografsku predstavu.“²¹

Slučajevi zloupotrebe djece i sudski procesi imaju za posljedicu pojavljivanje djece i maloljetnika kao učesnika u postupku. Posebno otežavajući aspekti u krivičnom postupku je taj da su policajci, tužioci i sudije ovisne o rezultatima rada stručnjaka psihologa i drugih koji rade sa zloupotrijebljenom djecom.

Kod istraživanja iskorištavanja djece i omladine fokus je na obavljanju intervjua, odnosno saslušanja i prikupljanju materijalnih dokaza. Kod saslušanja, odnosno razgovora sa djetetom potrebno je izbjeći stvaranje kontaminiranog stava kod djeteta, odnosno maloljetnika putem sugestivnih pitanja. Kroz odredbe ZKPFBiH možemo vidjeti kako naš zakonodavac regulira ovu problematiku:

Član 362. Primjena odredbi prema djeci

Kad se u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije navršio četrnaest godina života, krivični postupak će se obustaviti i o tome će se obavijestiti organ starateljstva.

Član 363. Obazrivo postupanje

(2) Pri preduzimanju radnji kojima je prisutan maloljetnik, a naročito pri njegovom ispitivanju, organi koji učestvuju u postupku dužni su postupati obazrivo vodeći računa o duševnoj razvijenosti,

²⁰ Tomić Z., “Krivično pravo II – posebni dio”, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007, str. 126.

²¹ Tomić Z., “Krivično pravo II – posebni dio”, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007, str. 127.

osjetljivosti i osobnim svojstvima maloljetnika, kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno utjecalo na razvoj maloljetnika.

Član 96. Osobe koje ne mogu biti saslušane kao svjedoci

Ne može se saslušati kao svjedok:

d) maloljetna osoba koja, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobna shvatiti značaj prava da ne mora svjedočiti.

Član 99. Način saslušanja, suočenje i prepoznavanje

(3) Ako je potrebno da se utvrdi poznaje li svjedok osobu ili predmet, tražit će se od njega prvo da ih opiše ili da navede znakove po kojima se razlikuju, pa će mu se tek poslije pokazati radi prepoznavanja, i to zajedno s drugim njemu nepoznatim osobama, odnosno ako je to moguće – zajedno s predmetima iste vrste.

Član 100. Tok saslušanja svjedoka

(4) Prilikom saslušanja maloljetne osobe, naročito ako je ona oštećena krivičnim djelom, postupit će se obazrivo, da saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika. Ako je to potrebno, saslušanje maloljetne osobe izvršit će se uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe.

(5) Oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela, a ako je takvo ispitivanje obavljeno – na takvom iskazu ne može se zasnivati sudska odluka.

(6) S obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje ili druge opravdane interese svjedok se može saslušati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način da mu stranke i branitelj mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Za potrebe takvog ispitivanja može se odrediti stručna osoba.

Član 279. Posebna pravila o dokazima u slučajevima seksualnih delikata

(1) U postupku se ne mogu koristiti kao dokazi činjenice koje se odnose na ranije seksualno ponašanje oštećene strane i njene seksualne predispozicije.

(2) Izuzetno od stava 1. ovog člana može se u postupku koristiti dokaz da sperma, medicinska dokumentacija o povredama ili drugi materijalni dokazi potiču od druge osobe, a ne od optuženog.

(5) Zahtjev, prateća dokumentacija i zapisnik sa saslušanja čuvaju se zapečaćeni u posebnom omotu, osim ako sud ne odredi drugačije.

Osoba koja obavlja razgovor sa maloljetnikom, odnosno sa djetetom žrtvom mora da ima jednostavnu tehniku, kako bi pojednostavio razgovor i razbio četiri zida napetosti²² koja postoje u ovakvim razgovorima.

Prava faza je faza u kojoj se osoba koja obavlja razgovor upoznaje i predstavlja maloljetniku, odnosno djetetu.

Druga faza je kada osoba koja obavlja razgovor, traži informacije o dijelovima tijela djeteta, odnosno o određenim područjima na tijelu maloljetnika, odnosno djeteta.

Treća faza je kada osoba koja obavlja intervju, od djeteta traži informacije o incidentu ili uznemiravanju u slobodnom iskazu ili kao specifičnom fazom u uzimanju iskaza.

Četvrta faza u djetetovom iskazu je kada dijete ili maloljetnik nije dao specifične informacije, ali i dalje tvrdi da je bilo uznemiravanja, ili se vidi da dijete daje lažne informacije, onda se pristupa obnavljanju faze pitanja čiji cilj je utvrditi detalje koji idu u prilog djetetove priče ili protiv nje.

Prvi zid se razbija upoznavanjem roditelja djeteta, odnosno staratelja koji ga je doveo na intervju, a zatim i djeteta, tako što mu se prilikom prvog upoznavanja postavljaju pitanja i dopušta mu se da odgovori.

Sam pristup mora biti topao i prijateljski, i prije negoli se pređe na sam razgovor o uznemiravanju, odnosno iskorištavanju djeteta, potrebno je napraviti jedan razgovor na temu koja nije sama vezana za događaj. Ovaj dio razgovora obavlja se u prisustvu roditelja, čime se stvara osjećaj povjerenja i uklanja eventualna napetost i barijera između učesnika.

Kad je prirodna napetost popustila, može se zatražiti od roditelja da napuste sobu za razgovor, ali se prije nego roditelji to učine, traži dopuštenje od djeteta. Roditelji mogu sam tok razgovora pratiti na ekranu koji je povezan sa kamerom u prostoriji.

U članu 104 ZKPFBIH kaže se da se saslušanje svjedoka može snimati audio-vizuelnim sredstvima u svim fazama

²² Vidi više: Lawrence W. D., *"The Essentials of Child Abuse Investigation and Child Interviews"*, IPT, Volume 3, 1991.

postupka. Saslušanje se mora snimiti u slučajevima kada se radi o maloljetnim licima koja nisu navršila šesnaest godina života i koja su oštećena krivičnim djelom, kao i ako postoje osnove za strah da se svedok neće moći saslušati na glavnom pretresu.

Druga faza je značajna jer se nakon stečenog povjerenja traži od djeteta, odnosno maloljetne osobe da identificira vlastitim rječnikom dijelove tijela i specifična područja tijela, ali pri tome valja voditi računa da se ni na koji način taj razgovor ne dovede u vezu sa eventualnim počiniteljem i dijelovima tijela koje je on dirao.

Dijete treba pustiti da samo kaže nazive dijelova tijela, i pri tome ne treba iznositi nikakve stavove o tome šta je dobro, a šta ne. Ako se žele djetetu postaviti pitanja o intimnim dijelovima tijela, potrebno je koristiti pitanja kao: „Koje dijelove tijela pokriva kupaći kostim?” ili “Koje dijelove tijela koristite kad idete u kupatilo?”²³

Mogu se koristiti crteži ili lutka na kojoj se mogu pokazivati dijelovi tijela.

U tečaj fazi ispitivač nastoji saznati detalje o navodnom ili stvarnom incidentu. Neka djeca su voljna dati potrebne informacije, dok neka nisu ili nisu to u mogućnosti zbog stanja u kojem se nalaze. Takvoj djeci potrebno je dati vremena i dopustiti da se oslobode napetosti i odmora, nakon čega se može preći u ponavljanje postupka.

Jedna od metoda koja se može koristiti jeste da se kaže djetetu da ispriča događaj kao da ga gleda na filmu ili kao kroz kameru. Jako je važno da ispitivač ne kontaminira sjećanje djeteta, odnosno da ga ne stavi pod sugestiju unoseći u razgovor informacije koje su radnici policije ili druge osobe dale ili prikupile.

U četvrtoj fazi nastoje se utvrditi detalji kako bi se otklonile nedoumice koje mogu nastati, jer dijete nije bilo takvog kapaciteta da opiše detalje samo, ili zato što postoje kontradiktornosti i neke netačnosti.

U ovoj fazi, nije dobro odmah na početku djetetu sugerirati da se radi o lažnoj izjavi, čak i ako je to vidljivo, jer se blokira komunikacija. Ako postoje nesaglasja u pogledu izjava i detalja

²³ Vidi više: Lawrence W. D., *“The Essentials of Child Abuse Investigation and Child Interviews”*, IPT, Volume 3, 1991.

koji su navedeni u razgovoru sa djetetom, treba razgovarati i pitati dijete zašto je to tako.

Dijete treba i pitati zašto je reklo neistinu. Na kraju, ukoliko dijete istrajava na neistini, može se direktno suočiti sa činjenicama, ali mu treba dopustiti da zadrži vlastiti stav.

Jako je bitno imati na umu da dječiji govor, odnosno termini i izrazi nisu ujedno i povezani sa značenjem koje im oni pridaju. U razgovoru uvijek treba dati djetetu priliku da odgovara otvorenim odgovorima, nikad sa da ili ne. Naime, to omogućava da se izbjegnu sugestibilna pitanja i odgovori, odnosno daje se djetetu prilika da iznese više detalja.

Uspjeh cjelokupne istrage u kojoj je dijete ili maloljetnik bila žrtva ili svjedok događaja ovisi prije svega od sposobnosti da se iz drugih izvora prikupe informacije i materijalni dokazi, dok će rad sa djetetom biti uspješniji ukoliko se poznaje psihologija i specifičnosti razvoja djeteta, kao i način obavljanja intervjua i razgovora sa djetetom, koji treba biti sniman video ili audio uređajima.

Za uspješno djelovanje u slučajevima seksualnog, fizičkog, psihičkog zlostavljanja i iskorištavanja djece i omladine potreban je multidisciplinarni pristup. Policija, tužilaštvo, sud, odnosno, u širem smislu, organi represije, nadležne medicinske i školske ustanove, roditelji, kao i nevladin sektor trebaju kroz saradnju obezbijediti povećanje uzajamne informiranosti u vezi specifičnog pogleda na stvari svakog od učesnika u krivičnom postupku i pomoći žrtvi u ozdravljenju. Ovim se obezbjeđuje bolja komunikacija i povećanje uzajamnih vještina i sposobnosti.²⁴

Naglasak nije samo na otkrivanju samog krivičnog djela i počinioca u slučajevima zloupotrebe ili nasilja nad mladima i djecom. Prije svega, naglasak mora biti na zaštiti i pomoći žrtvi i stvaranju mogućnosti da druga tijela mogu pomoći psihičkom i tjelesnom ozdravljenju osobe.

²⁴ Vidi: “*Apache County Children’s Justice Project - MULTIDISCIPLINARY PROTOCOL FOR THE INVESTIGATION OF CHILD ABUSE*”, Developed by the Apache County Youth Council An Arizona Non-profit Corporation, Created June 2004.

LITERATURA

- "Apache County Children's Justice Project – *MULTIDISCIPLINARY PROTOCOL FOR THE INVESTIGATION OF CHILD ABUSE*", Developed by the Apache County Youth Council An Arizona Non-profit Corporation, June 2004
- Landripet I., " Utjecaj pornografije na seksualno nasilje u Hrvatskoj : Analiza javnih kriminalnih statistika ", DRUŠ. ISTRAŽ. Zagreb, God.. 16 (2007), br. 1-2 (87-88), str. 269-293
- Lawrence W. D., "*The Essentials of Child Abuse Investigation and Child Interviews*", IPT, Volume 3, 1991.
- Ramljak A., "Medicinska kriminalistika", Sarajevo, Fakultet Kriminalističkih nauka, 1999.
- David F., Kimberly J. M., Janis W., "*Online Victimization: A Report on the nation's Youth*", NATIONAL CENTER FOR MISSING AND EXPLOITED CHILDREN & CRIMES AGAINST CHILDREN RESEARCH CENTER, June 2000.
- Modly D., Korajlić N., "Kriminalistički rječnik", Tešanj, 2002.
- Mrđen- Luca J., "*Adolescent seksualni nasinik*", Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, Zagreb, Listopad 2005
- Castells M., "Interent galaksija, razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu", Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003.
- Tomić Zvonimir, "Krivično pravo II-posebni dio", Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.
- Zakon o krivičnom postupku FBiH, „*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 35/03.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 36/03.
- Matijanić V., "Gledanje snimaka nije zločin – Nikola Visković, profesor na Splitskom pravnom fakultetu, govori kako se progon pedofila pretvorio u državno zadiranje u privatnost", 26. ožujka 2008. <http://www.kontra-punkt.info/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=55985>
- [National Center for Missing and Exploited Children's, http://www.missingkids.com/missingkids/servlet/PageServlet?LanguageCountry=en_US&PageId=218](http://www.missingkids.com/missingkids/servlet/PageServlet?LanguageCountry=en_US&PageId=218)
